

УДК 001.81:334.2(477)

Н.В. Гунчак, канд. екон. наук

Коледж Львівського університету бізнесу та права, м. Львів, Україна

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Н.В. Гунчак, канд. екон. наук

Колледж Львовского университета бизнеса и права, г. Львов, Украина

РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Nataliia Hunchak, PhD in Economics

Lviv University's College of Business and Law, Lviv, Ukraine

REALITIES AND PROSPECTS OF INTELLECTUAL BUSINESS IN UKRAINE

Узагальнено проблеми розвитку інтелектуального бізнесу в Україні та обґрунтовано ефективні напрями налагодження співпраці в системі інтеграції освіти, науки, бізнесу.

Ключові слова: інтелектуальна творча діяльність, інтелектуальний продукт, інтелектуальний бізнес.

Обобщены проблемы развития интеллектуального бизнеса в Украине, обоснованы эффективные направления налаживания сотрудничества в системе интеграции образования, науки, бизнеса.

Ключевые слова: интеллектуальная творческая деятельность, интеллектуальный продукт, интеллектуальный бизнес.

The development problems of intellectual business in Ukraine are generalized, the effective directions of established cooperation in the integration system of education, science and business are substantiated.

Key words: intellectual creative activity, intellectual product, intellectual business.

Постановка проблеми. Час «розумної» економіки диктує нові «правила гри» на вітчизняному економічному ринку. Дедалі більшої популярності в кулуарах бізнесу набуває людський капітал, який інтегрується в інтелектуальні продукти, що забезпечують створення потужної «фабрики» конкурентних переваг не тільки для індивідуального підприємницького суб'єкта, а й країни загалом. Отже, доцільно з'ясувати особливості формування середовища інтелектуального бізнесу в Україні та його перспективи, адже всі високорозвинені господарства світу акцентують саме на такому стратегічному ресурсі, як інтелект нації, який формує національне багатство та визначає рівень економічної могутності й потенціал подальшого соціально-економічного поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне дослідження процесу налагодження відносин у системі «освіта – наука – бізнес» стало привабливим для широкого кола вчених, зокрема, П.С. Бабія, М.П. Бутка, В.М. Гейця, О.С. Марченко, С.Г. Натрошвілі, Л.І. Федулової, Л.Г. Чернюк, А.А. Чухна, С.М. Шкарлета; А. Брукінга, П. Друкера, М.Ф. Рубінштейна.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність наукових праць у сфері інтелектуального бізнесу, існує широкий простір для розвитку наукової думки щодо організації «інституційного трикутника» співпраці в системі інтеграції освіти, науки та бізнесу.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей формування інтелектуального бізнес-середовища в Україні та наукове обґрунтування напрямів активізації відносин у ланцюзі «освіта – наука – бізнес».

Виклад основного матеріалу. Україна володіє значним духовно-інтелектуальним потенціалом, висококваліфікованими трудовими ресурсами. З наявними інтелектуальними потужностями можна було потрапити до топ-10 країн світу за багатьма міжнародними рейтингами. Проте існує багато стоп-чинників, головними з яких є перманентна політична та економічна криза, брак якісної системи управління багатими інтелектуальними ресурсами, обмежений доступ до міжнародних ринків інформації, інтелектуальних продуктів, недостатнє фінансування науки, революційних фундаментальних і прикладних досліджень, багатьох інноваційних проектів як з боку держави,

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

так і з боку корпоративного сектору; нестабільна та суперечлива правова база, звідси – низька інвестиційна привабливість країни для зарубіжних інвесторів [1].

Зауважимо, що сфери науки та бізнесу залишаються досі відокремленими, а перетворення ідей у результат інтелектуальної творчої діяльності та ефективна його імплементація у виробничо-господарський процес й отримання від цього комерційного ефекту є ще складнішими. Доречним тут є висловлювання: «Немає користі від непрочитаної книги, що лежить на полиці, припавши порохом, але серед її сторінок можна знайти те, чого давно прагнемо» (Б. Ферреро). Так, не реалізація на практиці науково-дослідних розробок віддзеркалює нульовий ефект, що у протилежному напрямі забезпечило б значний економічний приріст та, більше того, гарантувало б звання «іміджової» країни.

Науковці П.С. Бабій та С.В. Бабій, досліджуючи соціальну відповідальність інтелектуального бізнесу (Smart Business Social Responsibility), стверджують, що це – стратегічна діяльність, яка ґрунтується на моделі «трьох китів»: бізнес, суспільство, держава. Стратегія повинна враховувати інтереси всіх учасників та кожному із них встановлювати критерії [2]. Це вкотре підтверджує, що вектором формування сприятливого інтелектуального бізнес-середовища в Україні є ефективне поєднання законодавчого забезпечення та відповідних соціально-економічних умов і стимулів.

Україна не стоїть на інноваційних рейках, а робота вчених здебільшого непомітна, бо немає впроваджень. В українській промисловості немає зацікавлення в українському продукті. У країні не налагоджений механізм впровадження, державної підтримки на цьому етапі немає зовсім [3].

Отже, звідси висновок про обґрунтовану доцільність спільної паритетної реалізації НДІДКР та інноваційних програм як державою, так і приватним сектором, що неодноразово ефективно апробовано в економічно розвинених державах.

Як зазначає С. Г. Натрошвілі, можна сформулювати перелік магістральних тенденцій, що значно гальмують зростання вартості компаній унаслідок недостатнього використання ефекту інтеграції в науку й освіту: нерозвинутість перевірених світовим досвідом форм інтеграції науки й бізнесу (зокрема, у сфері венчурного підприємництва); руйнування традиційних інституцій трансферу нових знань у виробництво; непродумана лібералізація діяльності освітніх організацій в умовах ринку; низька мотивація освітніх установ до підвищення якості підготовки випускників; нерозуміння менеджментом багатьох компаній ролі й значення науки та освіти у процесі вартісного керування тощо [4, с. 3].

Разом з тим одним із векторів формування ефективного бізнес-середовища в контексті інтелектуалізації є розвиток підприємницької активності у науково-дослідній сфері, тобто т. зв. «інтеграція вперед», коли науково-дослідні установи, інноваційні та венчурні фірми (що займаються дослідженнями і розробками), приватні дослідники тощо ведуть комерційну господарську діяльність (самостійно чи через споріднені структури), пов'язану з поширенням або продажем результатів науково-дослідної діяльності, наданням послуг тощо.

Такий позитивний досвід використовувався у США (Массачусетський технологічний інститут, Стенфордський та Філадельфійський університети), у країнах ЄС, зокрема, у Франції (Католицький університет у м. Ліон), Англії (Кембридж та Херіот-Ватт), Німеччині (Технічний університет в Берліні, Штутгартський університет, Гірнична академія в Аахені), Швеції (Ландський університет) та Польщі, де широкого поширення набуло т. зв. «академічне підприємництво», коли при спеціалізованих професійно-технічних, а також вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах створювалися центри підприємництва та трансферу технологій, беручи участь в яких студенти або працівники реалізовували свої практичні навички, організовували чи вели управлінську діяльність.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Головними завданнями таких структур є формування серед студентів та працівників позицій, відкритих на підприємництво і самозайнятість, розвиток знань та технологічних і організаційних рішень відповідно до потреб ринку, малих і середніх підприємств, ініціювання партнерства та мережових відносин з бізнесом [5, с. 7].

Важливим є те, що такі структури попри забезпечення зайнятості і підвищення рівня професійної майстерності фактично слугують елементом інфраструктури інтеграції освіти, науки та підприємницького сектору, формуючи т. зв. «академічний кластер». Бізнес охочіше працевлаштовує випускників таких закладів і, звертаючи на них увагу, співпрацює з такими структурами, все більше розглядає їх не як класичні заклади з підготовки кадрів, а як партнера по бізнесу, що здатний продукувати (у т. ч. на конкретне замовлення) нові (інноваційні) технічні та технологічні рішення, здійснювати підготовку необхідного інтелектуально-кадрового забезпечення. Більше того, сектор, утворений суб'єктами підприємництва, що співпрацюють чи були утворені при університетах, отримав назву інтелектуального підприємництва.

Тут додамо думку російських авторів: «У нових умовах змінилося саме зміст поняття “знання”. Що толку від ерудита, який миттєво видає відповіді на найскладніші питання – тепер будь-яку інформацію протягом хвилини можна знайти в мережі Інтернет і цінність того, що ми називаємо енциклопедичними знаннями, катастрофічно швидко знижується. Нині важливіше творчо переробляти інформацію і формувати якісний інтелектуальний продукт. Для цього потрібно володіти вмінням, яке пропонуємо називати інтелектуальним підприємництвом» [6].

Слід зазначити, що при багатьох вітчизняних навчальних закладах наявні такого роду структури, втім їх діяльність недостатня, у т. ч. через низьку активність, неправильно визначені функції, невідповідність завдань їх діяльності пріоритетам державної політики розвитку інноваційного підприємництва, відсутність відповідної свідомості академічної спільноти та управлінських кадрів.

Додамо, що центри академічного підприємництва та трансферу технологій є лише окремими елементами мережі інституцій інтеграції освітньої, науково-дослідної та підприємницької діяльності. Системна та якісна інтелектуалізація економіки потребує становлення і розвитку й інших суб'єктів, а також істотного підвищення ефективності функціонування елементів її інфраструктури. Йдеться про сучасні науково-технологічні інноваційні комплекси з розроблення і комерціалізації нових технологій, інноваційно-інвестиційні фонди, парки розробки, розвитку та комерціалізації нових технологій, технопарки, інноваційні кластери тощо.

Серед вдалих прикладів функціонування таких структур на території колишнього Радянського Союзу можна виокремити Парк високих технологій (Республіка Білорусь), де створено сприятливі умови для розроблення програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на зміцнення конкурентоспроможності економіки [7]. Ще більш потужні інноваційні об'єднання створюються нині в Росії (Москва-Сколково, Казань); відомими є й інші: Китайсько-Білоруський індустріальний парк, Науково-технологічна асоціація «Інфопарк» (Республіка Білорусь), Наукоград Російської Федерації, Силіконова долина (США), Шосе-128 (США), Софія-Антиполіс (Франція), Силіконова долина (Ізраїль), Техніон (Ізраїль), Кіберджайя (Малайзія) тощо.

Зрозуміло, що це великі національні проекти, які створювалися 10–20 та більше років. Отже, відповідну роботу з проектування та планування центрів трансферу технологій та розроблення інновацій в Україні доцільно починати вже сьогодні. Але попри неї слід актуалізувати діяльність з формування малих та середніх локальних систем інтеграції освіти, науки, досліджень та бізнесу.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Крім того, необхідне усунення бар'єрів для трансферу знань. Для цього Міністерству освіти і науки України спільно з провідними навчальними закладами потрібно забезпечити вищий рівень відкритості академічного середовища до підприємництва, можливостей комерціалізації нових знань та інновацій, що створюються навчальним закладом у результаті наукових досліджень.

Потрібно визнати, що в Україні ринок інтелектуальної власності практично відсутній. Про це свідчать: його значна тінізація; вітчизняна практика майже не засвідчує офіційних актів купівлі/продажу об'єктів інтелектуальної власності та відомості щодо сплачених податків і зборів від таких операцій не публікуються взагалі; відсутність спеціалізованих агентств та інформаційних джерел, що відображають пропозицію або попит на результати інтелектуальної творчої діяльності; мала кількість об'єктів інтелектуальної власності, що проходять процедуру правової охорони, і т. ін.

Таким чином, важливо забезпечити цивілізований ринок інтелектуальної власності, що дасть змогу розвивати прозорий інтелектуальний бізнес. Для цього потрібно, по-перше, прийняти Закон України «Про ринок інтелектуальної власності та його регулювання», де чітко інституціалізувати суб'єктів і об'єктів цього ринку, їх функції та права, механізми функціонування, а також принципи, критерії, методи та засоби державного регулювання.

Питання про інтелектуальну власність у державі нині фактично зводиться до наступного: існуватиме Україна як країна з власними повноцінними нематеріальними активами, що створюють високу додану вартість і частку в національному валовому внутрішньому продукті, як це успішно роблять Китай та Індія, або її окремі «шматки» стануть об'єктом зовнішнього управління з боку інших держав (як це відбувається в найвідсталіших країнах Африки і Латинської Америки) [8, с. 149].

По-друге, необхідно значно посилити контроль за порушення прав інтелектуальної власності задля стимулювання таким чином суб'єктів господарювання до більш активного використання переваг у цій сфері і створення та комерціалізації об'єктів інтелектуальної творчої діяльності.

По-третє, важливо спростити процедуру та скоротити терміни розгляду заявок (які становлять від 12 до 17 місяців) на отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності як однієї з найбільших перешкод мотивації підприємців до офіційної реєстрації цього елемента власних активів.

По-четверте, слід проводити активну інформаційно-роз'яснювальну кампанію, спрямовану на популяризацію придбання, створення і комерціалізацію суб'єктами господарювання об'єктів інтелектуальної власності. Адже результати багатьох експертних опитувань засвідчують низький рівень обізнаності представників бізнесу щодо доцільності (зокрема, в аспектах капіталізації та оптимізації податкових платежів підприємств – прямих економічних вигод), переваг їх використання, а також механізмів створення, комерціалізації, проходження державної охорони і захисту.

Позитивної оцінки заслугоує розробка Державною службою інтелектуальної власності України спільно зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності проекту Національної Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року.

Метою цієї Національної стратегії є забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку та консолідації правової, інституціональної та соціальної бази для створення, охорони, захисту, управління та найбільш повного використання інтелектуального потенціалу нації як стратегічного ресурсу в системі формування національного багатства України, прискорення інноваційного розвитку та інтеграції України в міжнародний економічний простір [9]. Вона (НС) генерує чіткі цілі й способи їх реалізації; є мо-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

дернізаційним проектом, згідно з яким стимулюватиметься ефективне продукування та комерціалізація нововведень радикального характеру, формування нових замовлень та, у свою чергу, посиляться попит на нематеріальні об'єкти представниками вітчизняного бізнесу, і відповідно, просування на зовнішні ринки збуту інтелект-продукту завдяки налагодженню контактів з зарубіжними науково-дослідними організаціями та їх партнерами.

Висновки і пропозиції. З метою зростання попиту бізнесу на результати наукових досліджень і розробок доцільне започаткування співпраці економічних агентів освітньої, науково-технічної, дослідно-конструкторської діяльності та представників реального сектору економіки, що в перспективі підніме інноваційну активність України принаймні до середнього рівня країн ЄС. Відповідно, важливо створити умови та забезпечити реалізацію корисних ініціатив щодо формування та подальшого розвитку прозорого економіко-правового середовища якісно нового виду бізнесу – інтелектуального. Однак робота у цьому ракурсі потребує системного та комплексного підходу, що передбачає чітке визначення напрямів і засобів активізації та спрямування у необхідному руслі сучасної постіндустріальної форми бізнесу за участі інтелекту та креативності.

Список використаних джерел

1. *Інтелектуальне багатство держави в умовах її економічної кризи* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pedpresa.com.ua/blog/109359-intelectualne-bahatstvo-derzhavy-v-umovax-jiji-ekonomichnoji-kryzy.html>.
2. *Бабій П. С.* Соціальна відповідальність інтелектуального бізнесу [Електронний ресурс] / П. С. Бабій, С. В. Бабій. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/24/babiy.php>.
3. *Досенко В.* В Україні чимало вчених, які не відстають, а випереджають світову науку [Електронний ресурс] / В. Досенко. – Режим доступу : <http://reinvent.platform.ma/viktor-dosenko/>.
4. *Натрошвілі С. Г.* Ефективна інтеграція бізнесу, науки і освіти як умова зростання вартості компаній в постіндустріальній економіці / С. Г. Натрошвілі // Проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 2–9.
5. *Кшиштоф Б. Матусяк.* Академічне підприємництво та побудова нових взаємовідносин наука – економіка / Кшиштоф Б. Матусяк // Вступ до академічного підприємництва. – Лодзь ; Познань ; Львів : Сплайн, 2006. – 64 с.
6. *Константинов Г.* Интеллектуальное предпринимательство, или Принципы обретения конкурентного преимущества в новой экономике [Электронный ресурс] / Г. Константинов, С. Филонович. – Режим доступа : <http://hbr-russia.ru/lichnaya-effektivnost/lichnyekachestva/a9414/#>.
7. *Інтернет-ресурс* організації «Білоруський парк високих технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.park.by>.
8. *Жарінова А. Г.* Інтелектуальна власність – основа підйому економіки України в умовах світової економічної кризи / А. Г. Жарінова // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 4. – С. 149–154.
9. *Закон і бізнес.* Оpubліковано Стратегію розвитку інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/98812-opublikovano_strategiyu_rozvitku_sferi_intelektualnoi_vlasno.html.